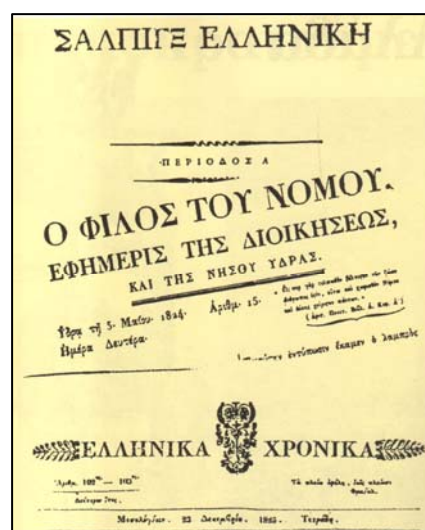

«Ο τύπος στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας και η τυπογραφία στο επαναστατημένο Μεσολόγγι»

Σάββατο 26 Μαρτίου 2016

Κυρίες και κύριοι, **(Διαφάνεια 1)**

Οι εφημερίδες της εποχής του Αγώνα αποτελούν αναμφισβήτητα σημαντική πηγή για την ιστορία του νεώτερου ελληνισμού, είναι πλεονέκτημα στη διάθεση του ιστορικού, εφόσον μέσα από

αφάνταστη σε ποικιλία και πλούτο συγκέντρωση υλικού μπορούν να προσεγγίσουν με περισσότερη σιγουριά την ιστορική αλήθεια, και αυτό γιατί η εφημερίδα γράφεται με γνώμονα την επικαιρότητα, απευθύνεται αμέσως στο κοινό, δημιουργεί συνεπώς και διατηρεί έναν παλμό ζωής που είναι δύσκολο να τον βρεις τόσο αυθεντικό σε άλλα κείμενα, που συνήθως έχουν υποστεί τις δευτερες φροντίδες των συντακτών τους.

Ο Αδαμάντιος Κοραΐς μόλις ξέσπασε η Επανάσταση, έγραψε σε μια από τις πρώτες του αν όχι στην πρώτη του επιστολή, την οποία έστειλε προς τον παλιό συνεργάτη και φίλο του Νεόφυτο Βάμβα, συγκλονισμένος από το Επαναστατικό άγγελμα, αλλά ταυτόχρονα ανήσυχος για όσα πρέπει να συντελεστούν: *«Δέν εἶναι πλέον καιρός νά ἐξετάσωμεν, ἐάν ἔγινε ἡ ἐπανάστασις εἰς ἀρμόδιον καιρόν, μήτε ἂν οἱ ἀρχηγοί αὐτῆς ἔκαναν τά πρέποντα... Ἄλλ' ἅς ἴδωμεν τί συμφέρει κατὰ τό παρόν νά κάμωμεν... Φροντίσατε νά συστήσετε ὑπερτάτην διοίκησιν»* και συνεχίζοντας λέγει: *«Οἱ ἐξ Εὐρώπης ἐλθόντες ὁμογενεῖς ἔφερον μαζί των τυπογραφίας· συστήνετε λοιπόν ἀμέσως ἐφημερίδας εἰς διάδοσιν εἰδήσεων. Διά τῶν ἐφημερίδων καί τῶν ἱεροκηρύκων ἐμπορεῖτε νά ἐξάψετε γενικόν ἐνθουσιασμόν... Νά γράψετε τάς πράξεις σας εἰς ἐφημερίδα τυπωμένην, ἂν εἶναι δυνατόν, εἰδεμή καί χειρογραφημένην...»*.

Παροτρύνει λοιπόν να συσταθεί διοίκηση για να ενοποιεί και συντονίζει τον αγώνα και τύπος, επειδή με την κήρυξη του Αγώνα της Ανεξαρτησίας, θα γινόταν όπλο εξίσου αποτελεσματικό στη διάθεση των αγωνιζόμενων Ελλήνων.

Η μακροχρόνια διαδρομή της δημιουργημένης δημοσιογραφικής παράδοσης στα προεπαναστατικά χρόνια, θα

μπορούσε να θεωρηθεί επιτυχημένη χρονικά και ουσιαστικά και όχι μόνο με τα στενά ελληνικά κριτήρια.

Μέσα στα πλαίσια τριών δεκαετιών με πραγματική αφετηρία την «Εφημερίδα» (1790-1797) των συνεργατών του Ρήγα, αδελφών Πουλίων, και απόληξη τα περιοδικά δημοσιεύματα, όσα εξακολουθούσαν να εκδίδονται στη Βιέννη και στο Παρίσι την άνοιξη του 1821, είχε κιόλας προφτάσει να δημιουργηθεί παράδοση εφημερίδων και περιοδικών, που θα την ονομάζαμε χωρίς κίνδυνο υπερβολής ακμαία. **(Διαφάνεια 2)**

Με την έκρηξη όμως του πολέμου της Ανεξαρτησίας σταμάτησε αναγκαστικά ή αυτόβουλα, όπως ήταν φυσικό, η δημοσιογραφική δραστηριότητα, που είχαν αναπτύξει προεπεναστατικά, οι ελληνικοί κύκλοι της «διασποράς», με μόνη εξαίρεση το φύλλο του γιατρού Δημ. Αλεξανδρίδη «Ελληνικός Τηλέγραφος», που εξακολουθούσε να εκδίδεται στην αυστριακή πρωτεύουσα ακόμη και την τρίτη δεκαετία του 19^{ου} αιώνα.

Επειδή όμως η δημοσιότητα δεν ήταν μόνο χρήσιμη και απαραίτητη, αμέσως μέσα στους πρώτους μήνες του πολέμου

έγιναν οι πρώτες προσπάθειες να εκδοθούν εφημερίδες. Ο ελληνικός τύπος οφείλει το ξεκίνημά του στους φιλελληνικούς κύκλους, αλλά μετά πορεύτηκε ανεξάρτητα από αυτούς.

Έτσι στην Καλαμάτα στο μικρό πιεστήριο που έφερε μαζί του ο Δημήτριος Υψηλάντης τυπώθηκε η «Σάλπιγξ Ελληνική» **(Διαφάνεια 3)** ενώ στην Στερεά Ελλάδα δεν μπόρεσαν να χρησιμοποιήσουν το τυπογραφείο που είχε παραγγείλει από την Γαλλία ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος και έβγαλαν τα πρώτα φύλλα χειρογραφημένα,

ένδειξη του πόσο αισθητή υπήρχε η ανάγκη να λειτουργήσει ο Τύπος, έστω με αναχρονιστικά μέσα και περίπου υποτυπώδη.

Τρεις ήταν οι χειρόγραφες εφημερίδες του Αγώνα:

Η εφημερίδα του Γαλαξιδιού, η «ψευτοεφημερίδα» όπως την αποκάλεσαν, η οποία κυκλοφόρησε τον ίδιο μήνα που κηρύχθηκε η Επανάσταση.

Στο μοναδικό γνωστό φύλλο με ημερομηνία 27 Μαρτίου 1821 καταγράφονται οι πρώτες ειδήσεις για την Επανάσταση άλλες

παραπονημένες, άλλες ολότελα φανταστικές, ιδίως όσες είχαν σχέση με την ξένη συμπαράσταση προς τους μαχομένους Έλληνες.

«Σήμερα μάς ήρθαν είδήσεις από σημαντικά προσώπα τής Πόλης καί τοῦ Μορέως, καί μάς λένε τό πώς οί Ροῦσοι επέρασαν τά Μπαλκάνια καί τραβᾶνε ντρίτα στήν Πόλη...». Σίγουρα αυτές οι ψευτοειδήσεις δείχνουν την πρόθεση του συντάκτη να συντελέσει έστω με ψεύτικες επαγγελίες, ώστε να υπερνικηθούν οι ενδοιασμοί και οι αντιρρήσεις ίσως των «φρονίμων» για την θετική έκβαση του αγώνα.

Όλα όσα κατά καιρούς είχαν θρέψει τον σκλαβωμένο ελληνισμό, παραμύθια, προφητείες και διηγήσεις για τους ομόθρησκους λαούς, που όταν έφτανε η ώρα, θα βοηθούσαν να απελευθερωθούν οι Έλληνες από τον ζυγό, φάνταζαν τώρα σαν πραγματικά, διασπαρμένα μέσα σε τούτα τα φύλλα της δημοσιότητας.

Ύστερα από την εφημερίδα του Γαλαξιδιού, εκδόθηκε στο Μεσολόγγι αυτήν την φορά χειρόγραφη επίσης η «Εφημερίς Αιτωλική». Τα τρία φύλλα που μας είναι γνωστά, αριθμημένα 1, 2 και 7 έχουν ημερομηνίες 10, 15 Αυγούστου και 10 Σεπτεμβρίου 1821. Κυκλοφορούσε δηλαδή η Αιτωλική κάθε πέμπτη ημέρα

τετρασέλιδο ή δισέλιδο δίστηλο πυκνογραμμένο. Πιθανός εκδότης της ο Νικόλαος Λουριώτης, που αργότερα ονομάσθηκε «αρχιγραμματεύς» της επικρατείας στο Μεσολόγγι.

Θα διαβαστεί ενδεικτικά το κήρυγμα που εξέδωσε η Εφορία του Μεσολογγίου την 10^η Αυγούστου 1821 στην «Αιτωλική» εφημερίδα, με την παράδοση στα Ελληνικά στρατεύματα του φρουρίου της Μονεμβασιάς και για την αυτοκρατορική ρωσική Αυλή που συμμαχήσασα με το Γένος μας εκήρυξε τον πόλεμον εναντίον της Οθωμανικής Πόρτας, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει.

(Πηγή 1)

Ο Αχελώος ήταν η τρίτη στη σειρά χειρόγραφη εφημερίδα. Κυκλοφόρησε στο Βραχώρι από τον Φεβρουάριο του 1822.

Υπεύθυνος για την έκδοση και το περιεχόμενο του «Αχελώου» ήταν ο Νικόλαος Λουριώτης.

Όσον αφορά δε τη διαδικασία της σύνταξης και της κυκλοφορίας των χειρογραφημένων εφημερίδων, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι ο εκδότης, αφού συνέλεγε το υλικό από «στοματική πληροφορία», ή από επιστολές που λάμβανε, έγραφε ο ίδιος το πρώτο και ενδεχομένως έναν αριθμό φύλλων.

Τα φύλλα αυτά αντέγραφαν κατόπιν σ' ένα μεγαλύτερο αριθμό και τα έστελναν με «πεζοδρόμους» στις γειτονικές πολιτείες.

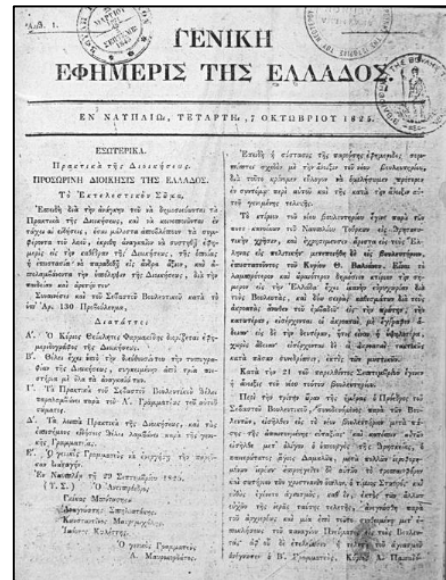
Αλλά και στους τόπους που έφτανε το κάθε φύλλο, αφού διαβαζόταν, πάλι το αντέγραφαν και το προωθούσαν πιο πέρα, εξασφαλίζοντας μ' αυτόν τον τρόπο την ευρύτερη διάδοσή του.

Ο τρόπος αυτός αναπαραγωγής και μεταβίβασης των εγγράφων εξακολούθησε να ισχύει ακόμη και στα χρόνια του Καποδίστρια.

Η «Σάλπιγξ Ελληνική», όπως προαναφέραμε, είναι η πρώτη έντυπη εφημερίδα που εκδόθηκε σε ελεύθερο ελληνικό έδαφος τον Αύγουστο του 1821 στην Καλαμάτα, όπου σ' ένα τζαμί είχε εγκατασταθεί το πρώτο ελληνικό τυπογραφείο που έφερε από την Τεργέστη μέσω Ύδρας, ο Δημήτριος Υψηλάντης. Πρώτος τυπογράφος ο Κωνσταντίνος Τόμπρος και πρώτος συντάκτης – εκδότης της ο Θεόκλητος Φαρμακίδης, ο οποίος συγκαταλέγεται στους λίγους Έλληνες που έχουν δημοσιογραφική πείρα σ' αυτά τα χρόνια. Το 1825 επίσης ο Θεόκλητος Φαρμακίδης εργάσθηκε σαν υπεύθυνος συντάκτης στο επίσημο φύλλο της διοίκησης «Γενική Εφημερίς της Ελλάδος» **(Διαφάνεια 4 και 5)**. Η άρνησή του

όμως να δεχθεί την επέμβαση του Δημητρίου Υψηλάντη στα καθήκοντά του «... δεν ενέδωσε εις το δεσποτικόν μέτρον της προεξετάσεως ...», όπως συγκεκριμένα αναφέρεται, στάθηκε αιτία

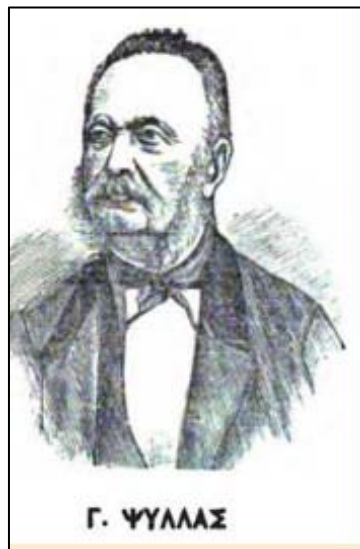
να αναστείλει την συνεργασία του στην «Ελληνική Σάλπιγγα», με γενικότερο αποτέλεσμα να διακοπεί οριστικά η λειτουργία της πρώτης έντυπης εφημερίδας του Αγώνα. Μετά την έκδοση δε του «Αχελώου» επακολουθεί εκδοτική ανάπαυλα δύο χρόνων. Θα

διαβαστεί από την Γενική Εφημερίδα της Ελλάδας ένα μικρό απόσπασμα που αναφέρεται στις τελευταίες στιγμές του Μεσολογγίου και της ηρωικής αναχωρήσεως της φρουράς, όπου γίνεται αναφορά και στη μάχη της Κλείσοβας (Αριθμοί φύλλων 60, 61, 62 με ημερομηνίες 26, 29 Μαΐου και 2 Ιουνίου 1826). **(Πηγή 2)**

Το 1824 μπορεί επάξια να ονομασθεί το έτος της νεοελληνικής δημοσιογραφίας. Μέσα σ' αυτόν τον χρόνο εκδόθηκαν εφημερίδες στα κυριότερα ελληνικά αστικά κέντρα. Τα

«Ελληνικά Χρονικά» (**Διαφάνεια 6**) στο Μεσολόγγι ο «Φίλος του Νόμου» στην Ύδρα, η «Εφημερίς Αθηνών» στην Αθήνα.

«Εφημερίς Αθηνών»

Οι δύο πρώτες είχαν υπεύθυνους συντάκτες φιλέλληνες: τον Ιωάννη Ιάκωβο Μάγερ τα «Ελληνικά Χρονικά», τον Ιωσήφ Κιάππε ο «Φίλος του Νόμου». Θα σας διαβαστεί από την «Εφημερίδα

Αθηνών» το φύλλο με αριθμό 5 της 25^{ης} Νοεμβρίου του 1825 με τίτλο «Έκκληση του Γκούρα για το Μεσολόγγι». **(Πηγή 3)**

Τον ίδιο χρόνο με τις φροντίδες του Μπάιρον, εκδόθηκε στο Μεσολόγγι, επίσης ο ξενόγλωσσος βραχύβιος «Telegrafo Greco», που αποσκοπούσε στην ενημέρωση του ξένου κοινού για την πορεία του Ελληνικού Αγώνα.

Από αυτές ο «Φίλος του Νόμου» στάθηκε η πιο μακρόβια από τις εφημερίδες του Αγώνα. Εξακολουθούσε να βγαίνει ακόμα στα 1827. Θα διαβαστεί «Ο θάνατος του Βύρωνα» από τα «Ελληνικά Χρονικά» [αριθ. φύλλου 29 με ημερομηνία 7 (19) Απριλίου 1824] καθώς επίσης και η νεκρολογία του Βύρωνα από την εφημερίδα «Φίλος του Νόμου» με ημερομηνία 5 Μαΐου 1824.

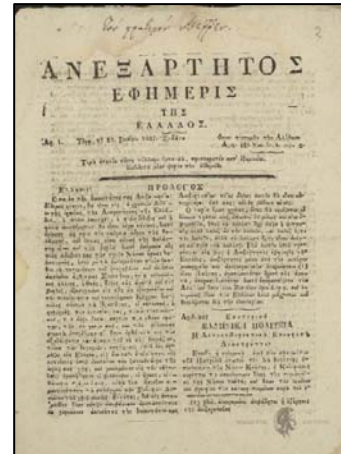
(Πηγές 4 και 5)

Χαρακτηριστικά για την κυκλοφορία αυτών των εφημερίδων είναι τα λόγια από επιστολή της 25^{ης} Οκτωβρίου του 1825, ενός συνδρομητή της εφημερίδας «Φίλος του Νόμου».

«Φίλε! Η Ελλάς είχε τέσσερας εφημερίδας, τέσσερα κατά την φράση του Κοραή, φρούρια της ελευθερίας· το εν κατεστράφη εις το Μεσολόγγι, το άλλο πολιορκείται εις την Ακρόπολιν των Αθηνών, το τρίτον το εκυρίευσαν οι Κοτζαβασήδες εις Ναύπλιον,

το τέταρτον όμως, τον "Φίλον του Νόμου" η θεία Πρόνοια, εσύστησεν φρουρούς αυτού, όλους τους ανδρείους θαλασσινούς μας...».

Τέλος τον Ιούλιο του 1827 στην Ύδρα ιδρύεται η «Ανεξάρτητος Εφημερίς» **(Διαφάνεια 9)** από τον Παντελή Παντελή, για να βγάλει τον Ελληνικό λαό από το «σκότος», καθώς ο ίδιος γράφει. Θα διαβαστούν **(Διαφάνεια 10, 11)** από τα

«Ελληνικά Χρονικά» τα φύλλα με ημερομηνία 17 Ιουλίου 1825 και 20 Φεβρουαρίου 1826 με αναφορές στο νησάκι της Κλείσοβας, με αφορμή της χθεσινής επετείου της μεγάλης νίκης των Ελλήνων εναντίον των Τούρκων στην ομώνυμη μάχη. **(Πηγή 6, 7)**

Το ότι ο τύπος του Αγώνα δεν άφησε αδιάφορο και ανεπηρέαστο τον Ελληνικό κόσμο το δηλώνουν πυκνές μνείες τις οποίες συναντάμε σε Απομνημονεύματα, Αλληλογραφίες και άλλα κείμενα της εποχής.

Ακόμη και οι αγράμματοι αγωνιστές είχαν αρχίσει να υπολογίζουν τον Τύπο και την δύναμη που αυτός αντιπροσώπευε.

Αλλά και οι Τούρκοι αγόραζαν τις Ελληνικές Εφημερίδες για την ενημέρωσή τους, τόσο στα πολιτικά πράγματα όσο και στις στρατιωτικές επιχειρήσεις. Συχνά μάλιστα Έλληνες στρατιωτικοί αρχηγοί δυσφόρησαν γιατί στα διάφορα φύλλα καταχωρίζονταν άκαιρα ειδήσεις και πληροφορίες, που μπορούσαν να χρησιμεύσουν και να χρησιμοποιηθούν από τον εχθρό.

Συνεχίζοντας θα κάνουμε μια ιδιαίτερη αναφορά για ευνόητους λόγους, στη τυπογραφία στο επαναστατημένο Μεσολόγγι.

Το Μεσολόγγι, έχοντας αναπνεύσει από την πρώτη πολιορκία των Τούρκων (1822) γίνεται το μεγαλύτερο κέντρο του αγώνα στην Στερεά Ελλάδα και ως κέντρο έχει μεγάλη ανάγκη από ένα τυπογραφείο, για να μπορέσει να βγάλει μια εφημερίδα.

Πολλές φορές όταν πρόκειται να συμβούν σπουδαία ιστορικά γεγονότα, προηγείται κάτι που τα προαναγγέλλει, κάτι σαν προανάκρουσμα. Αυτό έγινε και στο Μεσολόγγι. Πριν δουλέψουν τα τυπογραφεία και εκδοθούν εφημερίδες και βιβλία, εμφανίστηκε μια χειρόγραφη εφημερίδα, όπως προαναφέραμε: η «ΑΙΤΩΛΙΚΗ». Το πρώτο φύλλο της Αιτωλικής είχε ημερομηνία 10 Αυγούστου του 1821 και κυκλοφορούσε κάθε πέντε ημέρες.

Ήδη όμως, το 1821 ο Αλ. Μαυροκορδάτος είχε φέρει από τη Μασσαλία στο Μεσολόγγι το πρώτο τυπογραφείο, ένα μικρό πιεστήριο μαζί με τυπογραφικό εξοπλισμό.

Τα κιβώτια με το τυπογραφείο, παρέμειναν κρυμμένα σε ένα ακατοίκητο σπίτι, που ήταν κάποτε η κατοικία του Τούρκου ειρηνοδίκη (Μολάς), όπου και παρέμεινε αχρησιμοποίητο μέχρι το Δεκέμβριο του 1823, που είναι ο μήνας που εμφανίζεται επίσημα η ελληνική τυπογραφία στο Μεσολόγγι.

Τον ίδιο μήνα εμφανίζεται στο Μεσολόγγι ο Δημήτριος Μεσθενεύς, φέροντας μαζί του το ιδιόκτητο γαλλικό πιεστήριο καθώς και τα ιδιόκτητα τυπογραφικά στοιχεία, που ήταν ήδη αρκετά μεταχειρισμένα, καθώς επίσης και ο συνταγματάρχης Leicester Stanhope, ο απεσταλμένος της Φιλελληνικής Επιτροπής του Λονδίνου και στενός φίλος του Λόρδου Βύρωνος, ο οποίος φέρνει μαζί του σαν δώρο της επιτροπής ένα αγγλικό πιεστήριο, με στόχο να προσφέρουν ελευθερία και γνώση στην Ελλάδα. Ήθελαν ο λαός της να διακινεί τα εμπορεύματα και τον Τύπο τόσο ελεύθερα όσο και τις σκέψεις του. **(Διαφάνεια 12 Πρακτικό της 31^{ης} Μαΐου 1823, του Φιλελληνικού Κομιτάτου όπου φαίνεται η**

απόφαση για παραγγελία πιεστηρίων Taylor με σκοπό την αποστολή τους στην Ελλάδα)

(**Διαφάνεια 13** Σχεδιαστική απεικόνιση λιθογραφικού πιεστηρίου Taylor. Δύο ίδια πιεστήρια παραδόθηκαν στη Διοίκηση στο Ναύπλιο και στα Ψαρά)

(**Διαφάνειες 14, 15** Σχεδιαστική αναπαράσταση τυπογραφείου)

(**Διαφάνειες 16, 17** Το αμερικάνικο πιεστήριο Columbian που ο Καποδίστριας παρήγγειλε και με αυτό στελέχωσε το Εθνικό Τυπογραφείο του Ναυπλίου. Δωρήθηκε στο ΕΙΜ από το Εθνικό Τυπογραφείο το 1922, με εντολή του Υπουργείου Οικονομικών)

Ο Stanhope γνωρίζει στο Μεσολόγγι τον νεαρό Γερμανοελβετό φιλέλληνα Ιωάννη – Ιάκωβο Μάγερ (**Διαφάνεια 18, 19**) τον «Σβίτσερο» όπως τον φωνάζουν οι Μεσολογγίτες, αυτόν τον μεγάλο φιλέλληνα που έλεγε πως *«θα προτιμούσα να πεθάνω, αλλά δεν θα μείνω ήσυχος προτού ανοίξω τα μάτια ενός λαού, για τον οποίο τρέφω τις πιο μεγάλες και τις πιο υψηλές ελπίδες»*.

Το γεγονός ότι έδωσε τη ζωή του για το Μεσολόγγι, του οποίου καθώς λέει ο Δροσίνης έγινε ο Πολύβιος, περιγράφοντας

μέρα με την μέρα και ώρα με την ώρα την τελική πολιορκία, αποτελεί ίσως το πιο έγκυρο εχέγγυο για την εντιμότητα και την ειλικρίνειά του. Η επιλογή δε του Stanhope από την Φιλελληνική Επιτροπή του Λονδίνου δεν ήταν τυχαία. Η εμπειρία του από την προϋπηρεσία του στη Βρετανική Ινδία, όπου ίδρυσε ανεξάρτητες εφημερίδες ήταν σημαντική. Θερμός υποστηρικτής της ελευθερίας του τύπου. Η παραμονή του Stanhope στην επαναστατημένη Ελλάδα με την ιδιότητα του υπηρέτη του ελληνικού έθνους, όπως συχνά βλέπουμε να αυτοαποκαλείται στις επιστολές του προς τους Έλληνες, διήρκησε μόλις 6 μήνες. Το διάστημα αυτό συμπίπτει με την παραμονή του Λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι. Ο Stanhope έφυγε από την Ελλάδα συνοδεύοντας τη σορό του ποιητή στο ταξίδι προς το γενέθλιο τόπο του.

Μέσα σ' αυτό το σύντομο διάστημα συνέβαλε στην οργάνωση ιδιωτικής ταχυδρομικής υπηρεσίας στην Καλαμάτα, στην ίδρυση σχολείου, υγειονομικής υπηρεσίας αλλά και στη σύσταση και ενίσχυση τεσσάρων σημαντικών τυπογραφείων (Μεσολογγίου, Αθηνών, της Διοίκησης στο Ναύπλιο και των Ψαρών). Στο Μεσολόγγι και στην Αθήνα παρεδόθησαν δύο όμοια τυπογραφικά πιεστήρια.

Έτσι ο Stanhope παραδίδει στον Μάγερ το τυπογραφείο που έφερε από το Λονδίνο. Επιπλέον του προτείνει να εκδώσουν μια δισεβδομαδιαία εφημερίδα μικρού σχήματος με τον τίτλο «Ελληνικά Χρονικά».

Ο Μεσθενεύς και ο Μάγερ συνενώνουν τα δύο πιεστήριά τους και η εφημερίδα κυκλοφορεί την πρωτοχρονιά του 1824 με συντάκτη (διευθυντή) τον Μάγερ και διευθυντή του τυπογραφείου τον Μεσθενέα. Τα «Ελληνικά Χρονικά» είχαν καθιερώσει το σύστημα των συνδρομών. Από τον Stanhope μαθαίνουμε ότι τουλάχιστον για τον πρώτο χρόνο, η εφημερίδα έφτανε στα Γιάννινα, στο Κάιρο, στην Κωνσταντινούπολη καθώς επίσης ότι γινόντουσαν προσπάθειες με τη βοήθεια των εκεί φιλελληνικών συλλόγων, να εγγραφούν συνδρομητές και στη Γερμανία. Το γνωμικό του Φραγκλίνου «Τά πλείω όφελη, τοῖς πλείοσι» μπαίνει προμετωπίδα στην πρώτη σελίδα της εφημερίδας. Τα πρώτα κείμενα που κυκλοφόρησαν ήταν η «Προκήρυξις» για να αναγγείλει την έκδοση των «Χρονικών» και ένα τετρασέλιδο τεύχος που τιτλοφορήθηκε «Πρόδρομος των Ελληνικών Χρονικών».

(Διαφάνεια 20, 21, 22 Τα τρία φύλλα των Ελληνικών Χρονικών

που εκτίθενται στην Δημοτική Πινακοθήκη της Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου)

Από το συντακτικό και εργατικό προσωπικό της εφημερίδας δεν αμείβονταν κανείς. Μέσα στους 26 μήνες που πρόλαβαν να ζήσουν τα «Ελληνικά Χρονικά» (Ιανουάριος 1824 – Φεβρουάριος 1826) εξέδωσαν 266 φύλλα καθώς και μια δεύτερη εφημερίδα την «Telegrafo Greco», που συμπλήρωσε 39 φύλλα. Είναι πολύ συγκινητικό δε, ότι ένα από τα τελευταία φύλλα των Ελληνικών Χρονικών του 1826, κυκλοφόρησε χειρόγραφο. Εκτός δε από τις εφημερίδες το τυπογραφείο του Μεσολογγίου εξέδιδε και μερικά αυτοτελή φυλλάδια όπως: «Λόγον επιτάφιον του Λορδ Νόελ Μπάυρον», που εκφωνήθηκε από τον Σπυρίδωνα Τρικούπη κατά την κηδεία του ποιητή, καθώς και τα δύο βιβλία του Αναστασίου Πολυζωΐδη (Ο Αναστάσιος Πολυζωΐδης ήταν ο γνωστός πολιτικός φίλος του Αλ. Μαυροκορδάτου και αργότερα δικαστής, που αρνήθηκε να υπογράψει τη θανατική καταδίκη του Κολοκοτρώνη).

Το πιο επίσημο όμως βιβλίο, που τυπώθηκε στο Μεσολόγγι **(Διαφάνεια 23)** είναι ασφαλώς ο «Ύμνος προς την Ελευθερία» του Δ. Σολωμού. Στις αρχές του 1825 μέσα σ' ένα φιλελληνικό αναβρασμό κυκλοφόρησε στο Παρίσι η γαλλική μετάφραση του

«Ύμνου εις την Ελευθερία» και σε λίγους μήνες αργότερα στο Λονδίνο και η αγγλική. Επειδή όμως και οι δύο ήταν πρόχειρες και γεμάτες λάθη, ο Σολωμός πρότεινε να τυπωθεί ο «Ύμνος» στο Μεσολόγγι. Έτσι, τον Οκτώβριο του 1825 στο πολιορκημένο Μεσολόγγι κυκλοφόρησε ο «Ύμνος» (πρωτότυπο και ιταλική μετάφραση του καθηγητή Caetano Grassetti). Ήταν ένα τόμος με 67 σελίδες που στη μια πλευρά τους ο Ύμνος ήταν γραμμένος στα Ελληνικά και στην άλλη στα Ιταλικά. **(Διαφάνεια 24, 25)** Στην επικεφαλίδα είχε δύο στίχους από τη «Θεία Κωμωδία» του Ιταλού Ντάντε στα Ιταλικά και Ελληνικά: *«Τη λευτεριά θα ψάλλω που είναι τόσο αγαπημένη καθώς το ξέρει, όποιος γι' αυτήν, τη ζωή του απαρνιέται»*. Ο Σολωμός ζήτησε να το μοιράσουν δωρεάν στους πιο φτωχούς, ενώ στους άλλους να πουληθεί προς εκατό παράδες και το ποσό που θα μαζευτεί να διατεθεί για το χτίσιμο του νοσοκομείου στο Ναύπλιο. Είναι συγκινητικό το ότι το Μεσολόγγι στο ψυχорράγημά του, μπορούσε ακόμη να κάνει τέτοια πλούσια δώρα στον Ελληνισμό!

Το πρώτο τυπογραφείο στο Μεσολόγγι λειτούργησε στη γωνία των οδών Ζαφ. Βάλβη και Λ. Βύρωνα, όπου είναι σήμερα η Alpha Τράπεζα **(Διαφάνεια 26)**.

Ο Διαμαντής Σούστας, ο δάσκαλος στην 1^η τάξη του Ελληνικού, που χαρακτηρίζεται από τον Πετρονικολό, σαν «ζωντανή ιστορία του Μεσολογγίου» έδειχνε στους μαθητές του το μικρό μισοκατεστραμμένο σπιτάκι με λότζα που ήταν σ' αυτή τη γωνιά του δρόμου και έλεγε: *«Εδώ ήταν εγκατεστημένο το πρώτο τυπογραφείο των "Ελληνικών Χρονικών"»*. Όταν μετά από χρόνια γκρέμισαν αυτό το σπιτάκι, στο ισόγειό του βρήκαν μια πλάκα τυπογραφείου, την οποία ο τότε Δήμαρχος Αιτωλικού Ελευθέριος Μοσχανδρέου την τοποθέτησε σε κορνίζα και την δώρισε το 1972 στο Δημαρχείο Αιτωλικού, όπου και τοποθετήθηκε στον προθάλαμο του Δημαρχείου **(Διαφάνεια 27, 28)** μέχρι που παραχωρήθηκε στη Δημοτική Πινακοθήκη της πόλης του Μεσολογγίου όπου πλέον εκτίθεται. **(Διαφάνεια 29, 30)**

Εκεί δε που υπήρχε άλλοτε η οικία Γ. Ιγγλέζη υπάρχει μια εντοιχισμένη πλάκα **(Διαφάνεια 31, 32)** στην οδό που βλέπει προς την οδό Χαριλάου Τρικούπη. Η πλάκα αυτή αναρτήθηκε από τον Χρήστο Ευαγγελάτο, όταν έγιναν οι γιορτές για τα 100 χρόνια από το θάνατο του Μάγερ και γράφει: *«Ένταῦθα ἔκειτο τό πρώτον τυπογραφείον τῶν Ἑλληνικῶν Χρονικῶν»*. Ίσως τοποθετήθηκε εκεί ή γιατί παρέμεινε στη θέση αυτή, για δύο μήνες το πρώτο

τυπογραφείο που είχε φέρει ο Μαυροκορδάτος και το οποίο μετά μεταφέρθηκε και δούλεψε μαζί με το αγγλικό τυπογραφείο του Stanhope, στο προαναφερθέν χαμηλό σπίτι, όπου σήμερα λειτουργεί η Alpha Τράπεζα ή γιατί ήταν στο ίδιο οικοδομικό τετράγωνο το σπίτι αυτό με την οικία του Γεωργίου Ιγγλέζη και γι' αυτό ο Χρ. Ευαγγελάτος τοποθέτησε την πλάκα από την πλευρά του πιο κεντρικού δρόμου, δηλαδή επί της Χαριλάου Τρικούπη.

Η έκδοση της εφημερίδα «Τα Ελληνικά Χρονικά» αφού κυκλοφόρησαν τα φύλλα με αριθμό 9 και 10 της 3^{ης} Φεβρουαρίου του 1826, σταμάτησε προσωρινά, γιατί μετά από ένα ισχυρότατο βομβαρδισμό, το σπίτι που στέγαζε το τυπογραφείο έπαθε μεγάλες ζημιές. Έτσι αναγκάστηκαν να μεταφέρουν όλα τα μηχανήματα στο ισόγειο του σπιτιού που στο πάνω πάτωμά του έμενε ο στρατηγός Νικόλαος Στουρνάρης. Στο σπίτι αυτό που ήταν απέναντι από τον Ανεμόμυλο, τυπώθηκε το επόμενο φύλλο με αριθμό 11-15 της 20^{ης} Φεβρουαρίου του 1826, το οποίο ήταν δυστυχώς και το τελευταίο που εκδόθηκε, γιατί ένας άλλος βομβαρδισμός κατέστρεψε το τυπογραφικό μηχάνημα και στο καινούργιο σπίτι και έτσι μια οβίδα έκανε να σιγήσουν τα «Ελληνικά Χρονικά». Θα διαβαστεί από τα «Ελληνικά Χρονικά» το

τελευταίο φύλλο με αριθμό 11-15, με ημερομηνία 20 Φεβρουαρίου 1826. **(Πηγή 8)**

Όταν ο Μάγερ αντιλήφθηκε ότι το τέλος του ελεύθερου Μεσολογγίου πλησιάζει, έθαψε τα υπολείμματα του τυπογραφείου. Αρχείο Μαυροκορδάτου: *«... διά νά μή μολυνθῶσιν ἀπό βαρβαρικάς χεῖρας, ἀφοῦ ἔχρησίμευσαν εἰς τοιοῦτον ἱερόν ἔργον».*

(Διαφάνεια 33) Η τυπογραφία λοιπόν του Μεσολογγίου, το πιεστήριο που διασώθηκε και βρέθηκε όταν το Μεσολόγγι ελευθερώθηκε και το οποίο σήμερα εκτίθεται στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, ήταν αγγλικής κατασκευής, σιδερένιο εξ ολοκλήρου. Δεν έχει διασωθεί η στάμπα του κατασκευαστή, ωστόσο από το πλαίσιο του αλλά και την οπή που φέρει στο άνω τμήμα του, φαίνεται ότι πρόκειται για ένα σιδερένιο τυπογραφείο που βασίζεται στη φιλοσοφία λειτουργίας του πιεστηρίου Stanhope, που ήταν το πρώτο σιδερένιο τυπογραφείο της εποχής του.

Το τυπογραφείο αυτό, πρωτοπαρουσιάσθηκε στο κοινό, στην Έκθεση Μνημείων του Ιερού Αγώνος που εγκαινιάστηκε την 25^η Μαρτίου 1884 σε αίθουσα του Πολυτεχνείου. Σύμφωνα με τον εκδιδόμενο κατάλογο της Έκθεσης που συνδιοργάνωσε ο Φιλολογικός Σύλλογος «Παρνασσός» με τη νεοϊδρυθείσα τότε

Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος, ο εκθέτης ήταν ο Δήμαρχος Μεσολογγίου. Από την σωζόμενη αλληλογραφία στο Αρχείο Εγγράφων της Ιστορικής Εθνολογικής Εταιρείας, μαθαίνουμε ότι λεγόταν Ηλίας Παπαδόπουλος. Ο ίδιος σε επιστολή του προς την Οργανωτική Επιτροπή της εκθέσεως, στις 2 Μαρτίου 1884, δεσμεύτηκε να στείλει με το ατμόπλοιο της Πανελληνίου Εταιρείας, το οποίο περνούσε κάθε Παρασκευή από την Πάτρα, το πιεστήριο των Ελληνικών Χρονικών.

Αυτό ήταν μέχρι σήμερα και το τελευταίο ταξίδι του πιεστηρίου από το Μεσολόγγι στην Αθήνα, αφού από το 1884 έως σήμερα παραμένει αδιαλείπτως στη Μόνιμη Έκθεση του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου.

Στο Μεσολόγγι, στο Μουσείο του Δήμου, εκτίθεται ένα ακόμη τμήμα του πιεστηρίου **(Διαφάνεια 34, 35, 36)** αντίγραφο του οποίου έχει τοποθετηθεί πάνω στο μνημείο του Ελβετού Ιωάννη – Ιάκωβου Μάγερ στον Κήπο των Ηρώων **(Διαφάνεια 37, 38)**

Το τμήμα αυτό είχε τοποθετηθεί το 1861 στον τάφο του ηρωικού Ελβετού μαζί με μια μαρμάρινη πλάκα. Η μαρμάρινη πλάκα, που χάθηκε, έφερε το εξής επίγραμμα σε μετάφραση:

«Εδώ που άφησες το φως του ήλιου με λόγια και με έργα βοηθώντας την Ελλάδα τούτο το Μνημείο Μάγερ, η Ελλάδα σου έστησε».

Όταν ο τάφος ανακατασκευάστηκε το 1991 το πρωτότυπο τμήμα από το πιεστήριο μεταφέρθηκε στο Μουσείου του Δήμου. Στο επιτύμβιο μνημείο του ηρωικού εκδότη των Ελληνικών Χρονικών τοποθετήθηκε ένα αντίγραφο του. Το γεγονός ότι το τμήμα αυτό του πιεστηρίου ήταν ήδη τοποθετημένο στο μνημείο του Μάγερ, επεξηγεί το λόγο που το 1884 ο Δήμαρχος του Μεσολογγίου απέστειλε μόνο τμήμα του στην Έκθεση Κειμηλίων του Ιερού Αγώνος.

Ο Eduard Blaquierie, ο μεγάλος αυτός φιλέλληνας και ένας από τους βασικούς ιδρυτές της Φιλελληνικής Επιτροπής του Λονδίνου, όταν επισκέφθηκε το επαναστατημένο Μεσολόγγι, ενθουσιασμένος έγραψε: *«... Το νέο θέαμα δύο πιεστηρίων και αρκετών στοιχειοθετών που εργάζονται εντατικά για να διαδώσουν τα φώτα της Αλήθειας και της Ελευθερίας σε μια χώρα απ' όπου είχαν εξοστρακιστεί εδώ και τέσσερις αιώνες, δεν μπορεί παρά να προκαλέσει τον θαυμασμό!».*

Και ήταν λίγο πριν την τελευταία πράξη του δράματος, την Ηρωική Έξοδο...!

Και θα τελειώσω αυτό το αφιέρωμα για τον Τύπο στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας, διαβάζοντάς σας ένα πολύ δυνατό άρθρο της εποχής και ταυτόχρονα διαχρονικό και πολύ επίκαιρο από την «Εφημερίδα Αθηνών». Αριθμός φύλλου 15, με ημερομηνία 13 Ιανουαρίου 1826 και τίτλο:

«Τό Μεσολόγγι βαστᾷ

Ἕλληνες! Ἴδού ὅλη ἡ δύναμις τῆς Τουρκίας καθρεφτίζεται ἔξω ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι. Ἀνατολιῖται, Ρουμελιῶται, Ἀλβανῖται καὶ τακτικοὶ Ἄραβες ἐβάλθησαν ὅλοι διὰ ἓνα Μεσολόγγι, καὶ αὐτὸ τὸ ἓνα Μεσολόγγι ἐβάσταξε, βαστᾷ καὶ θὰ βαστάξῃ ὅλων αὐτῶν τὴν ὀρμὴν! Ἥμπορεῖ πλέον κανένας νὰ εἰπῆ ὅτι ἡ Τουρκία εἶναι φοβερή, εἶναι ἀκράτητη; Στοχασθῆτε ἀκόμη καὶ τοὺς δύο φοβεροὺς στόλους, ὁποῦ τὸ πολιορκοῦν, καὶ εἰπέτε μου τώρα, ἂν δὲν ἔχη ὁ κόσμος δίκαιον νὰ λέγῃ, ὅτι μόνοι οἱ εἰς Μεσολόγγι Ἕλληνες ἔπλυναν ἐφέτος ὅλων τῶν ἄλλων τὴν ἀτιμίαν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν φθάνει! Δὲν φθάνει μόνον νὰ ἐπαινοῦμεν ἐκείνους μὲ δειλὴν γλῶσσαν, τοῦτο εἶναι ὕβρις. Πρέπει νὰ στοχαστοῦμε ὅτι εἴμεθα ἀδέλφια τους, καὶ ὡς τέτοιοι πρέπει νὰ κάμωμεν κ' ἐμεῖς τὸ χρέος

μας. Παντού εἶναι Μεσολόγγι, παντού κτυπιέται καί ἀφανίζεται ὁ ἐχθρός, ὅταν ἐκεῖνοι, ὁπού φυλάγουν τές θέσες, εἶναι ἐμψυχωμένοι ἀπό ἐκεῖνον τόν ἐνθουσιασμόν καί φιλοτιμίαν τῶν εἰς Μεσολόγγι».

Σας ευχαριστώ.

Ἐλενα Σπίνουλα Ζαβιτσανάκη.